

הישיבה התשיעית

ביום ח' באדר תשט"ו בשעה 10.15—11.50 לפני הצהריים בבית שלום בירושלים ובשעה 4—6 אחר הצהריים בבית נשיא המדינה.

הנוכחים: החברים האדונים בן-חיים, בנעט, הוז, וויסלבסקי, טורסיני (יו"ר), ייבין, כהן, פולוצקי (רק בישיבת לפנה"צ), ריבלין, שמעוני, החברים-היועצים האדונים: אורבך (רק בישיבת אחה"צ), בורלא, בן-נון (רק בישיבת אחה"צ), ברגרין, לייבל, מירסקי (רק בישיבת לפנה"צ), מלמד, סדן, פֵאֵיאַנס, פרץ, שלי, שנהר, חברי-הכבוד האדונים סגל (רק בישיבת אחה"צ), סלושץ, חבר המזכירות המדעית הא' איתן.

האדונים ברקוביץ, קלוזנר ושרמן הצטדקו על היעדרם; הא' הלקין בחו"ל.

ישיבת ה בוקר

- א. דין וחשבון כללי
- ב. דין וחשבון של הוועד האמרכלי
- ג. דין וחשבון של ועד המינוח
- ד. דין וחשבון של ועד הפרסומים
- ה. דין וחשבון של ועד הדקדוק והמילון
- ו. מינוי ועדה להכנת הבחירות של חברים נוספים
- ז. מערכת המילון ההיסטורי

א. הא' טורסיני מברך את החברים החדשים ואת החברים-היועצים וסוקר את הפעולות למן הישיבה הקודמת:

נעשו פעולות מאומצות להשגת התקציב. נמצא תורם בארצות-הברית, המוכן לתת את הסכום הנדרש לבניין בית האקדמיה בירושלים. התחילה עבודת ההכנה בחלק המקראי של המילון ההיסטורי. המנהלה מינתה ועדה לבחינת ארגונה של העבודה המדעית. חברי הוועדה האדונים: בן-חיים, טורסיני וייבין. נתקבל לניסיון עובד נוסף במזכירות המדעית בתל-אביב.

ב. הא' ייבין מביא את הצעת התקציב לתקופה 1.4.1955—31.3.1956. התקציב מיוסד על אומדנת הכנסות ועל אומדנת הוצאות שלקמן:

אומדנת ההכנסות

ממשרד החינוך	30,000	ל"י
מן הסוכנות היהודית לא"י	20,000	"
מן העיריות (משוער)	10,000	"
מן הקרן האמריקאית	6,000	"
ממוסדות כלכליים וכספיים (משוער)	15,000	"
מתרומות יחידים	5,000	"
ממכירת פרסומי האקדמיה	10,000	"
קרן הבניין (משוער ע"ס משא ומתן)	90,000	"
סך-הכול	186,000	ל"י

אומדנת ההוצאות

14,500	ל"י	משכורות לעובדים אמרכליים
6,870	"	קופת תגמולים, ביטוח לאומי, קרן השוואה, קרן פיצויים, דמי הבראה ומס מקביל לקופ"ח
11,150	"	הוצאות ארגוניות
18,500	"	עבודה מדעית: מינוח, עריכת הפרטומים, ספרייה, שירות לשוני לציבור, כרטסת (6 עובדים)
2,800	"	מזכיר נוסף
37,000	"	הדפסה (כתבי עת, מילונים ומחקרים)
1,500	"	רכישת ספרים
90,000	"	בניין
3,680	"	תשלום ע"ח חוב לקרן הפיצויים
186,000	ל"י	סך-הכול

התקציב אושר ללא התנגדות

ג. הא' שמעוני מציע בשם ועד המינוח שינוי בהרכב הוועד, כדי שרוב חבריו יהיו מתושבי תל-אביב.

לפי הצעתו אושר הרכב ועד המינוח: האדונים בן-חיים, ברקוביץ, ייבין, כהן, שמעוני (יו"ר); הא' פאינס ממלא מקום. ועד המינוח הציע והמנהלה אישרה עד עתה 10 ועדות מינוח בירושלים ובתל-אביב:

בירושלים: ועדה למונחי החינוך

ועדה למונחי הפסיכולוגיה

ועדה למונחי הגיאוגרפיה

ועדה למונחי המטבח

ועדה למונחי המשפט (דיני עונשין, נזיקין ושפיטה)

בתל-אביב: ועדה למונחי תרבות-הגוף

ועדה למונחי הצבא

ועדה למונחי המשפט (דיני מסחר, כספים ומנהל)

ועדה למונחי האפייה

ועדה למונחי המטיאורולוגיה

מ-10 ועדות אלה פועלות עד כה שלוש בירושלים ושלוש בתל-אביב.

הוועדות האחרות יתחילו בעבודתן בקרוב, לאחר שתושלם הכנת החומר לדין ע"י הטומחים המקצועיים וע"י המזכירות המדעית.

בחיפה נמשכת עבודת הוועדות מטעם הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה, שהוקמה ע"י ועד הלשון העברית והטכניון. תקנות הוועדה המרכזית, שנקבעו בשעתן בהסכם בין ועד הלשון ובין הטכניון, אינן מתאימות לתקנון של האקדמיה. המנהלה מינתה אפוא ועדה, שחבריה הם האדונים איתן, בן-חיים, שמעוני, ושתפקידה לבדוק את ההסכם עם הטכניון ולהציע תקנות חדשות לוועדה המרכזית למונחי הטכניקה. רק עם אישור תקנות אלה תשתלב עבודת הוועדות שבחיפה בעבודת האקדמיה.

ד. הא' פולוצקי (בשם ועד הפרסומים) :
ועד הפרסומים הציע לא' בן-חיים את תפקיד הקריין של המילון למונחי האנטומיה, שהוגש לפרסום. הא' בן-חיים כבר מסר את חוות דעתו החיובית, ובישיבתו הקרובה יחליט הוועד על פרסום מילון זה.

ה. הא' בן-חיים מוסר דו"ח של ועד הדקדוק והמילון :
הוועדה לתעתיק כבר מסרה את הצעתה לתעתיק מעברית לכתב לועזי (לאטיני). נקבע הרכב הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות. חברה: האדונים בן-חיים, בנעט, ברגרין, טורסיני, כהן, מירסקי, פולוצקי, פורת, פרץ, שנהר.
הוועד מציע להשלים את הרכבו ולהוסיף על שלושת חבריו (האדונים בן-חיים, בנעט ופולוצקי) שני חברים נוספים.
בהצבעה צורפו האדונים ברגרין והזו לוועד הדקדוק והמילון.

ו. לפי הצעת הא' טורסיני בשם המנהלה נבחרה ועדה להכנת החכירות הכאות של חברים וחברים-יועצים, שתערכנה בתחילת שנת תשט"ז. חברה: האדונים בן-חיים, הזו, טורסיני, ייבין, כהן, שמעוני.

ז. הא' טורסיני מביא בשם המנהלה את הצעת הרכב המערכת של המילון ההיסטורי: אורבך, בן-חיים, בנעט, הלקין, טורסיני, ינון, מלמד, סדן, פולוצקי, שירמן.
ההצעה נתקבלה.

ישיבת אחר הצהריים (בנוכחות נשיא המדינה ורעיתו ואורחים מוזמנים)

- א. פתיחה
- ב. דברי נשיא המדינה
- ג. הרצאת הא' וויסלבסקי על הנושא: „מדרכו של המתרגם בתקופת התרגום“
- ד. פתיחה לדיון בהצעת כללי התעתיק

א. הא' טורסיני מודה לנשיא המדינה על הכנסת האורחים ועל נוכחותו. מציג לפניו ולפני האורחים את חברי האקדמיה, את החברים-היועצים ואת חברי הכבוד.

ב. נשיא המדינה, הא' בן-צבי, מברך את חברי האקדמיה ומציין את חשיבותו ותפקידיו של המוסד בתחיית הלשון, שהיא נס גדול, המתרחש לעינינו ליד שני הנסים של תחיית העם ותחיית הארץ.

ג. הא' וויסלבסקי מרצה על הנושא :

מדרכו של המתרגם בתקופת התרגום

אותם ימים שהתחלתי נותן את דעתי על קניין הצבת החשובה ביותר, היקרה ביותר, שבה תופסים את העולם, את האדם ואת אלהים, היו גם ימי הביורורים הממושכים על כוחה ויכולתה של הלשון העברית לשמש את האדם העברי של ימינו על כל הרגשותיו החדשות ורעיונותיו החדשים, שנקנו לו מבפנים ומבחוץ. ולא דרך־אגב, אגב מלאכת התרגום, שנעשתה לי חוק יומי ועבודתי כמעט, אלא דרך עיקר: לאחר שעמדתי על טיבה של הלשון וייעודה בבית תפוסתה של האנושות, לאחר שנתחוויר לי, שהלשון לשון־החייב מכניסה את האדם לתוך גנזי־גנזים של ההווה, עושה אותו אח וקרוב לכל הנע והרוחש, ליער ולנירי־למים ולרוח, לדומם ולחי, לדור הווה ולדורות עברו; נתחוויר לי, שהלשון היא לא רק מכשיר לחיים מבחוץ, אלא היא גופה חיים, ואף יוצרת חיים בכל רגע, בכל ניע וזייע, כל עשייתו וסבלותיו כולם יונק־ב מן הלשון. אין בידינו להתירה, לרצות ולשאוף אלא את שניתן לו שם, שנתגלגל בניב, ואף כמעט שאין בידינו לחוש ולהרגיש אלא את שניתן לו ביטוי ומחשבה. אותם ימים שאלתי את נפשי: כלום גם ביחסי הגומלין שבין האדם העברי ובין הלשון העברית הדברים אמורים. כלום גם כאן מתרחש אותו מגע טמיר שבין האדם ובין הלשון, העושה את האדם אדם ואת הלשון רוויה דם, יצרים, היפעלויות היאבקות עם יסודות ראשונים של ההווה?

והנה סח לי חברי וידידי ד"ר יחזקאל קויפמן, שנודמן פעם לשיחה עם מיכה יוסף ברדיצ'בסקי ז"ל. מעניין לעניין באו לדון בענייני מקור ותרגום, נענה מי"ב ואמר: "מימי לא הרגשתי שום מחסור במלים ובשימושי לשון כל שעה שהיה ברצוני להביע את רעיונותיי שלי ואת הרגשותיי אני, אולם הנה ניסיתי פעם לתרגם פסוקים אחדים מדברי שופנהאואר לעברית, ולא עלה בידי לתרגם אף פסוק אחד כהוגן" — פליטת־שיחה זו של ברדיצ'בסקי יש בה כדי להעמיד

אותנו על אחד החזיונות המובהקים ביותר של הספרות העברית החדשה. ודאי, לא במלאכת התרגום הדברים אמורים, שכולנו נעשינו מומחים בה בשנים האחרונות. מלאכה־שיש־עמה־חכמה זו נשתלמה ונשתכללה אצלנו בדור האחרון עד כדי כך, שכל אדם המצוי אצל הלשון העברית החדשה מגלגל בה בקלות יִתרה, ובוודאי שאף התרגום מדברי שופנהאואר אינו קשה ביותר. תמה אני, אם מוצא אתה בין כל הפילוסופים האשכנזים (פרט לניצ'שה, כמובן), שרובם מחשבתם ודבריהם מתנהלים בכבודות ומטילים אימה יִתרה בסבך המונחים ושימוש הלשון שלהם, פילוסוף בעל סגנון מצוי, בעל לשון נפלאה, בהירה וצלולה, האמרים: תרגמונו! — כמותו. לימים נתגלגלה קלות־לכאורה זו בחומרה קשה, ולא נדון הפעם בפרט זה. וקושי זה של תרגום, שסח עליה ברדיצ'בסקי מניין? על כורחך אתה אומר: ברדיצ'בסקי הוא כמעט היחידי בין הסופרים העברים של אותם הימים, שהטביעו את חותמם על רצונות הדור ומאווייו, שרוב מחשבותיו, הרהוריו, ספקותיו, כפירתו, שלילתו, נובעים ממקורות היהדות, — ואילו כל השאר רובם תרגום ומיעוטם מקור. הדברים אמורים הן בצורה והן בתוכן, ואין בדבריי משום קטרוג על הרוב. אין עבודת התרגום נידונה על ידי דין "שחוטי חוץ", שאסורים בהנאה, דומה עליי, שעומדים אנחנו

בפרשת התרגום בתולדותינו, ושוב אין כוח שבעולם יכול להעבירנו על כך. עבודה זו היא עבודת הכרח בכל רשויות חיינו, הן ברשות הבניין המדיני שלנו, החברתי, והן ברשות הקניינים האמנותיים, והן ברשות כל שאר מקצועות החיים והרוח. לא עלינו בלבד עבר הכרח זה, ולא אנו בלבד מרכינים את ראשו בפניו, ולכשתרצו לאמר: בתרגום ייבחן כוח המקור של האומה, של כל אומה.

עבודת תרגום זו שני פנים לה בחיינו. מצד אחד, מצד מערב, עומדת כנסת ישראל ומריקה את כל מה שכנסה במשך כל דורות הוויה וקיומה מתוך כליה היא לכלי הלשונות החדשות של העמים השליטים. כל העבודה הרוחנית של היהדות המערבית במשך הדורות האחרונים דומה עליי כעבודת תרגום ענקית. וכדרך כל תרגום יש בה בעבודה זו משום עיוות ועיקום מקור, מעין תרגום חפשי. ומצד שני עומדת יהדות המזרח ומתרגמת ספרים, הלכי רוח, שאיפות וכוונות לעברית או ליהודית המדוברת, וכולה עסוקה בתרגום. והכול עוסקים בה, והכול לפי כוח המתרגם ולפי כוח הקליטה של הכלים. רק יחידי סגולה שרויים עדיין כולם בתחום המקור היהודי ואינם יוצאים מן התחום הזה והלאה.

עם כל ההשוואות והגזרות-שוות, שהוא גזור בין ישראל וכוחות חיינו ובין אומות אחרות ומניעי חיהן, הרי הוא ברדיצ'בסקי יהודי גמור, לא משלנו — שרובו תרגום ומיעוטו מקור — אלא גמור בתכלית הגמר. לפי הגדרתי זו הכוללת בתרגום הרי מוצא אתה בפייארברג, הנתון כולו עדיין בעיירה היהודית ובקסמי גסיסתה, ששר בדם לבו את שיר השבח והצער לצללים, הקורא לתחיית המזרח ומתקומם כנגד המערב, יותר דברי תרגום מאשר אצל ברדיצ'בסקי, שעשה את רוב ימיו במערב ושאף אווירה של תרבות אחרת. הריני מעזי לאמור, שמוצא אתה באחד העם הקונסרבטיבי, שעמד באמת כסלע איתן בים הגועש של חיינו הרוחניים בדורות האחרונים ולא זו מעמדתו זו אף רגע ולא ענה אמן לרוחות החדשים או שנראו כחדשים, יותר תרגום מאשר אצל ברדיצ'בסקי, המיטלטל מחוף אל חוף. הרי קלוזנר, העומד ומרכיב כל ימיו את המערב במזרח ואת המזרח במערב, הדורש את אחדות ההכרה הישראלית של כל הדורות, העמל למצוא סכומים בין כמה פרשיות של חיים ומחשבה שלנו לשלהם — האם אין אתה מוצא בעבודתו הרבה יסודות תרגום? הרי אין בין הרמן כהן, שמתרגם את היהדות בכוח גאון מחשבה ממדרגה ראשונה ללשון הפילוסופיה המודרנית, ובין העמדתו של קלוזנר את היהדות על ערכים מסוימים, שנתקבלו על המחשבה האירופית-הנוצרית, ושוב הוא בא להכניסם כניסה חדשה לתחום ישראל, ולא כלום. הוא מייב, היה כולו מקור! אף כל מקור ששר, שהגה בקול, שנתמרמר, שפקפק, שהרס, שחייב, ששלל — מקור.

תרגום זה שעליו אנו משתייכים את עבודת התרבות, מהו? כלום מדובר הוא בתרגום ספר מלשון ללשון, בהרקה מכלי לכלי? וכאן אנו מגיעים ובאים לאם-הנחה שלנו: אין תרגום ספרים אלא אחד החזיונות, אחת מבנות החזיונות של קטיגוריה זו, שאנו קוראים לה תרגום. מקפלים אנו בתרגום זה את הכשרון ואת היכולת לקנות את העולם משנה-קניין בכלינינו אנו, להתיך אותם בדפוס זה, שאנו מביאים אתנו. אין העולם שלנו, עולם של מדע, של דעת, אלא עולם מתורגם ללשונונו, לצורות האפרוריות שלנו. עניינינו תרגום של עולם, שניתנה בו כבר צורה, שנעוס, שנלוש על-ידי

הדפוסים המיוחדים שלנו. ענייננו — תרגום תרבות שלמה, כלומר של תכנים וצורות כאחד. הוא אחד החזיונות החשובים ביותר במהלכה של התרבות, של כל תרבות בעולם: מתכוונים אנו כלפי היכולת והאפשרות של תרבות להיתרגם וכלפי האפשרות של עמים וגזעים שונים לתרגום, שאין בו כלל משום צמצום היש או משום ביטולה הגמור של העצמיות, דחיקתה השלמה, אלא אדרבה, משום התרבות והתעשרותה.

„מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסם. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש־ברוך־הוא עצה בלב כל אחד ואחד והסכימו כולם לדעה אחת. עמדו הבריות והפשיטו את תוכה־טעמה הדתי־המיסטיסי של אגדה זו ודרשו אותה כפשוטה, ואף פשוטה זה רב־משמעות הוא ומקובל היה על האנושיות דורות מרובים. עמדו והסיקו: לשון אחת בדין שתיתרגם ללא־שיור כל־שהוא של גוון ובן־גוון שאינו בתרגום. מכאן: המחשבה האנושית, ההרגשה האנושית העליונה בת אחדות היא. הכול כשרים להרגשה אחת, לראייה אחת, לשמיעה אחת, אם כי לא הכול זוכים לכך: השראה עליונה מסייעת, כשרון רב מכשיר, דבקות עזה מזווגת זיווגי לשון ותרבות. מוצא אתה בכך משום הבטיחות והוודאות, שהלשון, כל לשון, קונה את העולם ומלואו, את דעת העולם, דעת האלהים, כמות שהם, על עצמותם ועל תוכם, או מוטב שנאמר: יש בידי הלשון לקנות את כולם בהויתם האמתית. כיוצא בזה ראתה ההשקפה הפילוסופית במושגים, בחוקים, „בבואה“ אמיתית של הדברים, של העצמים אשר בעולם.

פשוטה של הגדה זו העברית ו„תורת הבבואה“ בפילוסופיה והכרה שורש אחד להם, והוא: הלשון, המושגים, מצלמים את המציאות כמות שהיא, אמנם כמה וכמה עברות של לשון, כמה וכמה עברות של מושגים, מעכירות על רוב בני־אדם את הראייה המאירה — ראייתם של בני־אדם לקויה, שמיעתם מעורבת, שכלם רופף — אולם העיקר, היסוד, במקומו עומד: הלשון — בבואה של העולם, המושג — בבואה של העצם, עכירות עתידות להתבהר, ליקויים עתידים להיתקן, רפיפות עתידה להיעקר.

ברם, הדורות האחרונים ערערו את ההשקפה הזאת: בתורת־ההכרה ובתורת הלשון והתרגום כאחת. כל אותן התורות, שלפיהן משפטינו ומושגינו „מצלמים“ את המציאות כמות שהיא נתערערו עד היסוד. וכשם שהתערערה של „תורת הבבואה“ במדע־ההכרה פתחה פתח (עוד בימים קדומים, בימי גדולתה של הפילוסופיה היוונית) לתורות־ספקנות שונות, כך התערערה של האמונה באפשרות ההרקה מכלי־לשון לכלי־לשון, התרגום של לשון ותרבות ללשון ותרבות, הביאה לידי ספקנות רבה בערכו של תרגום־תרבות מאומה לאומה, זו ספקנות שהגיעה לידי ביטוייה החריף והנהדר ביותר, לידי מערכה שיטתית שלמה במשנתו של שפנגלר, שראויה היא לפי דעתי להיקרא בשם המשנה המונאדולוגית בתרבות. עכשיו כמעט באו הכול לידי הסכם שבהכרה: המושג והלשון משנים את החיים, את העצמים, מייצרים דמויות וצלמים מלאכותיים. אין המדע שונה ומכיר אלא אמת מדעית כביכול ואינו שונה לעולם את האמת כמות שהיא, אינו שונה את המציאות כמות שהיא, את החיים כמות שהם ואת הישות הנצחית, אין הוא מביא לידי ודאות גמורה ומוחלטת, ואפילו מדע־הטבע,

שלפי אב־עיקרו ומגמתו מתכוון הוא כלפי הכרת ה"מציאות", הכרת ה"טבע", הכרת ה"אמת", אינו מביא לידי הכרה זו; ואפילו ההיגיון, שלפי אב־עיקרו עליו להביא לידי "ודאות" אינו מקיים לעולם את ייעודו זה בשלמותו.

ואם בהכרה ובמדע כך, בלשון על אחת כמה וכמה. ברשות מצומצמת זו, ברשות תרגום יצירות וחיבורים מלשון ללשון קדמו בספקנותם חוקרי־לשון ודורשי־רשומותיהן של תרבויות שונות. הביטחון הראשוני, התמים, ששקולה לשון אחת בניביה, שמותיה, תיבותיה, ביטוייה כנגד לשון אחרת, ביטחון זה נתערער ונתרופף בכלו. הרי לפנינו דבריו של וילהלם הומבולדט שכתב לשלגל, למתרגמו של שקספיר לגרמנית: כל מלאכת התרגום דומה עליו בפשיטות כמעשה ניסיון לפתור דבר שאינו בפתירה. המתרגם על כרחו ייתקל וייכשל באחד משני המכשולים: או שיחמיר וידייק במקור ויקפח את טעמה ואת לשונה של אומתו או שיקפיד על טעמה וגוני־לשונה של אומתו ונמצא מקפח את המקור. למצוא את השביל הנכון בין שני אבני־נגף אלה קשה וכמעט מן הנמנע הוא. והחמיר עוד יותר בפסקנות — תולדה של ספקנות — האופט, שאמר: התרגום — מוות להבנה. (להלן נראה, שהתרגום אִם, מפתח להבנה), ושוב אמרו: "כל שישנו באמת בתרגום, העיקר המושגי, אינו אלא כציפור זו שנמרטו נוצותיה".

טענות אלה וכיוצא בהן נשמעו תמיד וחזרו ונשמעו, אלא שמעלות הן בזיכרונו טענות דומות לאלה, בכל טיבן ועצמותן, שנשמעו נגד ההכרה המושגית בכלל, נגד המדע בכלל. אמרו: לעולם אין המדע מכיר את החיים על מלוא פריחתם, לעולם אין הוא מכיר את החיים ואת ערכי־הנצח, הרי לא העלה בעצם אלא מְבֹדָת של חיים, מבדות של נצח, כלומר: לא העלה אלא קטעים, תחנות, קיפוחים וטשטושים.

אמרו: החיים — גן נעול לפני המדע. אין המדע חי את הדברים, אלא חושב אותם: המדע עובד בכליו, בצורות־דפוסיו וחוקיותו הצובעים את החיים, מטשטשים ומעקמים אותם. אין החיים ניתנים למחשבה, אלא לחוויה, ואין כוחה של החוויה יפה אלא לרגע של הווה על ישירותו ועל מקוריותו. ועל המושגים אמרו: כל הנכנס לתוך המושג ומצומד אליו אינו חי אלא חיי בית־כלא; שוב לא החיים על פריחתם ועושרם וריבויים שרויים בו, אלא דמות חיוורת, כמושה, קלושה, וידוע הוא המשל שהמשיל ניצ'שה על העצם שנכנס אל תוך כותלי מחשבותינו ומושגינו: סערה ליאה ושוקעת, הרגשות נובלות מאחרות, ציפורים שעייפו בטיסתן והרי הן נושרות ונופלות בידי כל מי שמושיט ידו לתפסן. טענות אלה — נשמת ה"פילוסופיה של־החיים" היא, זו שניצ'שה הכריז עליה בכוח־הדיבור הענקי וברגסון הקנה לה את הברק ואת כוח־ההוכחות הפילוסופי, ודילתיי הגה אותה בתום־לב ובבור־לב.

ואף־על־פי־כן לא ניטל טעמו של מדע, לא בטל ערכו ולא נעקר ענינו, ואף לא בטלו ולא פסקו ערכו וחיוניותו של המושג, עם כל צמצום שאתה מצמצם את ערכו ואת כוחו של המדע לתפוס את החיים ואת המציאות כמות שהם, את עינו ואת כוחו ואת גדולתו לא עקרת, וכן לא עקרת את כוחו ואת עיקרו של המושג, פרח זה המזדקר לעינינו מתוך הקמה או מתוך חלון־הראווה של חנות־הפרחים, על ייחודו ועל צבעיו, על ריחו ועל דמותו, אינו הפרח של הספר, של מילון־הלשון, ואפילו אם תצרף אל שם הפרח עוד את שם החבצלת, השושנה וכיוצא באלה, אין האילן שבספר־השמות האילן של ממש, שאת דמותו

אתה רואה, את צבעיו אתה מבחין, את גזעו אתה מלטף. כל מושג, כל מלה אינם כונסים בתוכם אלא מקצת מן המקצת של הממשות האמיתית של הדבר, של העצם, ואף-על-פי-כן רב כוחם וערכם, ובלעדיהם אין העולם - הקוסמוס של דעת-העולם - עשוי להתקיים אפילו רגע אחד. ואף עניין התרגום, ספקותיו, קשייו, רפיפותו כך. הספקנות הגמורה, המוחלטת, עוקרת, כידוע, את עצמה. אף הספקנות, הכפירה המוחלטת של יכולת התרגום, סופה שעקרה את עצמה.

הכנסה זו, שהכנסתי את בעיות התרגום והספקות הכרוכים בהן במערכת הבעיות של תורת-ההכרה, אינה מקרית: מציגה זו שנתמזגו שתי מערכות-בעיות אלה במשנתו של שפנגלר הספקנית והרילאטיביסטית תוכיח! הרי הברות, תיבות, מושגים ואידיאות אף הם בחינת תופעות הם, כגופים מוצקים וכל שאמור באפשרות של הכרת התופעות והגופים אמור גם במערכה זו.

הכול יודעים: אין לשון אחת שקולה כנגד חברתה בכללה, ואפילו שתי לשונות בנות גזע לשוני אחד או בנות אזור תרבותי אחד, המצויות בהשפעות ובהפראות-גומלים מתמידות, אינן בכדי שקילות גמורה. כל אדם הוא במעמקי-מעמקיו יחיד ומיוחד, שאינו בחילוף ובתרגום, כל אומה בלשונה אינה בתמורה ובתרגום שקולים: מכאן חוסר ההבנה, טשטוש המושגים, ההרגשות וביטוייהם, כל אחד מבין את הקולות ואת הדיבורים לפי דרכו, לפי טיבו ועצמותו. הרי שעלול אדם לאמור: אב-תופעה של החיים הסוציאליים הוא אי-ההבנה או עכירות שבהבנה. ואינו כן: אב-תופעה הוא דווקא ההבנה ההדדית (קייורלינג).

היסטוריונים ודורש-רשומותיה של התרבות האנושית שקודים היו שקידה מרובה על נדידות העמים הגדולות, ששינו וחזרו ושינו את המפה המדינית, הגזעית, העממית של העולם, שהחריבו עולמות של מדינה, דתות, תרבויות ובנו עולמות אחרים במקומן. תמהני על שלא נדרשו לפרשה זו של נדידות גשמות גדולות ובלתי פוסקות מאומה לאומה, מציר-עולם אחד למשנהו, הן ברחבי החלל והן במרחבי הזמן. אמנם עסקו הבריות בבעית ה"שאליה", ה"לקיחה", ששאלו ולקחו העמים זה מזה אגדות עם וגיבורים, אגדות אלים ומלחמותיהם, משלי חיות ועופות, כלים ומכשירים, נימוסים ומנהגים, אמונות ודעות, השקפות ורעיונות, חוקים ומוסדות, הליכות-חיים, ראיות-עבר ושאיפות-עתיד. כשם שיוצרים גדולים, רבי ההרגשה והמחשבה האנושית, לא ניצלו משיחתם של בריות על שליחת יד ועט בקנייני אחרים ובצורות-ביטוי של אחרים, כך לא נוקו גם עמים גדולים ורבי-השפעה מאשמה זו. כמה וכמה קורעי-מסוות ומנפצי-עטרות קמו לו למדע ההיסטורי שבלשו וחיסטו בחותמות ובפתילים של היצירה האנושית ואמרו ליטול את העטרה של עצמיות ומקוריות מראשי העמים הגדולים, שטבעו את חותמם בפרצופם התרבותי והמדיני של כל עמי-העולם.

וכאן הגענו לנקודה המכרעת: התרגום מוציא, מדעת ושלא מדעת, את הדבר מידי פשוטו, מידי משמעותו הראשונה, ומקנה לו משמעות חדשה, הנובעת מתוך נשמת העם, נשמת התרבות המתרגמת.

בעית התרגום היא בעית המשמעות, התוך, הטעם. כשמתבוננים אנו התבוננות חטופה במעשי האנשים, ענקי-הקומה, שהעשירו את האנושיות בעושר של ערכים, שהצעידו את התרבות קדימה, אנו מוצאים, שהם אינם רואים את עצמם מחדשים כל עיקר. סוקרטס עומד בפרשת השווקים של אתונה

ומעיד וחוזר ומעיד על עצמו שאינו משמש אלא מיילדת למחשבתם של בריות שהגו וילדו אותם מלבם, מנפשם. משה רבנו שראה את אלהים ראייה שכמותה לא הייתה ולא תהיה לשום ילוד אשה, אינו מדבר אלא בשם אלוהי האבות. אלא בשם ראייה עתיקה, שעברה לו כדרך שעברה לכל נין ונכד של אבות ראשונים. אמריו והטפותיו של בודהא לא היו חדשים בעיקרם ויסודם של בני דורו. ישו מסמיך את דבריו לדברי הראשונים, שלא בא כביכול להנחיל ולהשמיע תורה חדשה וכו' וכו'. וקונפוציוס, אבי התרבות הסינית, אינו רואה את עצמו אלא כמאסף וכמלקט את ירושת העבר, הפזורה והמפוררת. רק שטחיים בראייה ובהבנה דורשים דבר זה כהמתקה, כדרך של התגנבות ללב, דרך תעמולה, כדי להמתיק על הבריות חבלי-עיסוק של החדש, הזר, המרגיז בחידושו. הטעם, המשמעות החדשה, שהקנו הללו לאלפי ראיות, שמיעות, קליטות של פשוטי-מעש, הרגשה, מחשבה — הם הפותחים פתח להתקדמות חדשה של האנושות, פתח למחשבה חדשה, להרגשת חיים חדשה. אין שיטה מדעית חדשה אלא מתן-משמעות חדש לאלפי ראיות, התבוננויות ביודעים ובלא-יודעים של רבבות עיניים, אוזניים, שראו תופעות העולם, ששמעו את קולותיו, ולא חפסו את משמעותם. התרגום — אחד מגילויי הכשרון האנושי הזה של מתן-משמעות מלבנו, מנפשו של העם המתרגם, של המתרגם שנבזק בו מרוח היוצר. עולם אחד ניתן להם לבריות: לראייה, לשמיעה, לקליטת כל שאר החושים; אולם מתגלה הוא באלפי גילויים ולבושים — הם המשמעויות המרובות והשונות. אולם משמעות זו בדין שתתכוון כלפי יסודות-עולם של המציאות, של היקום, שתספוג לתוכה ריבוי של ישות עצמית, של הווית מעמקים, שאם לא כן אינה אלא קורי דמיון בלבד. כוחן של תורות, אמונות, ספרויות, פילוסופיות, מדעים בחוזה היסוד המציאותי, הישותי, שקלטו לתוכן והטילו בו משמעות: כוחן באותה שליבה פלאית, שנשבלים זה בזה המכיר והמוקר, המרגיש והמורגש, הרואה והנראה, השומע והנשמע.

אגדת-עם נודדת מעם לעם ומארץ לארץ. כל שהיא יונקת ממעמקי-הנפש, מן הישות הנפשית, מן ההוויה הקוסמית, אינה מקבלת את צבע המקום, האקלים בלבד, אלא גם מצטבעת והולכת בצבעי האקלים הנפשי, שבו שרויים הבריות, הגזעים, השבטים: היא מקבלת משמעות חדשה, טעם חדש. כוחו של עם זה חדש הוא בהטלת טעם משלו, מנפשו, באגדה זו. צאו וראו בקמטי-פנים בקפלי-עורם של הגיבורים-הענקים מימות-עולם, הנודדים מאומה לאומה, מארץ לארץ: אלכסנדר מוקדון הנודד ועובר מאגדת-עם לאגדת-עם, מה שונה הוא בכל מקום, אצל כל אומה, אצל כל שבט, בן תרבות שונה ומשונה, ואלכסנדר מוקדון זה הרי סוף-סוף אינו אלא יחיד ומיוחד, חיזיון חד-פעמי על סגולותיו ותכונותיו הטבעיות שאינן חוזרות ואינן בשינוי, ואף-על-פי-כן כמה שונה הוא, וישו — כלום אחד הוא בגילוייו אצל כל אומה, אצל כל דור: כמה גלגולים נתגלגל, כמה שינויים נשתנה, והרי אחד היה יהודי טראגי זה — על כרחך אתה אומר: משמעות שונה ניתנת וחוזרת וניתנת להם, מה אירע כאן? ישו הולך ומיתרגם תרגום אחר תרגום, הכול לפי תנאי המקום, הזמן, היקפה של תרבות וכו' וכו'. כשם שהעולם כולו הולך ומיתרגם בעיני כל אדם ובשמיעתו כל יום וכל שעה. לפי כשריו של אדם, לפי כוח ראייתו וקליטתו. וכמה נאים הם דבריו של הפילוסוף האיטלקי ג'נטילה: «ההיסטוריה היא לא

תולדותיו של המתרגם, ששוב אינו נופל בגדרו של הרוח, הוא האלמוות; הקומדיה האלוהית, שהקריאה בה מרוממת את הנפש, היא לא זו שנכתבה לפני שבע מאות שנה, אלא זו שאנו עצמנו יוצרים אותה עם קריאה."

וכך הוא במנהג-עם, בהלכת-חיים של אומה, באמונה דתית, בביטוי של שירה, בראייה של ציור, בגילוף, בבניין, בשיטה של מדע, בסדר של מדינה, במערכה של יחסים בין אדם לחברו, בין אדם למדינה. כל שהושקע באלה מאמץ של חיים, כל שהושקו הללו בדם הלב של יוצרם, כל שנבזק בהם מניצוצות ההוויה האמתית, כל שנזדווגו הללו לרוח מעמקים של האדם — הרי הם עומדים כחסיבות טבע, חתיכות הוויה, וכופות על האדם, על הדורות החדשים, על האומות החדשות להידרש להם, לכולם, להטיל בהם מלבם הם, מנפשם הם. משולים הם כחזיונות-טבע, שאין היושן חל עליהם, שאין הכמישה פוגעת בהם, שתמיד הם חדשים לעין רואם ולאזון שומעם. וזהו פירושו של הדיבור "נצחיות" האמור גם ביצירה אנושית עליונה, שאינם זוכים לה אלא יצירות מועטות מאוד, והיצירות הללו נתונות לאלפי תרגומים ובני-תרגומים למתן משמעות בכל דור ודור ובכל לשון ולשון. הדורות משתמשים בכך והאומות נדרשות לכך בכל כוחן וכושרן ומרצן: לרווחתן ולישועתן, לגידן הפנימי ולעילוין.

חקאים מופלאים, מוזרים, לפעמים אף מגוחכים, מרגיזים, היו בני ישראל בכל הדורות של הפיזור הישראלי באומות ובתרבויות שונות. גדול הוא השכר וגדול הוא ההפסד, שהכניסה מידה זו של חיקוי בישראל, וגדולים מהם שכרו והפסדו של התרגום. מעשה התרגום של ישראל התחיל עוד בימים קדומים, עם פגישה ראשונה ומכרעת שבין ישראל ובין אומות-העולם ותרבותן ביוון ורומי. זרם אחד של תרגום מבפנים כלפי חוץ וכנגדו זרם כביר שני מבחוץ כלפי פנים. עם תרגום התורה ליוונית נודעזע העולם ת"ק פרסה על ת"ק פרסה — זה תרגום ראשון, גורלי, שתרגם ישראל את עצמו לאומות-העולם, לאותו עולם תרבותי שהיה קיים ושלט על הלבבות והמוחות. מאותה שעה ואילך לא פסקו הניסיונות והמאמצים הכבירים לתרגם את עצמותו של ישראל לאומות-העולם. זהו טעמה העמוק, הבלתי-מודע של העשייה התרבותית הישראלית; לגלות את המאור שבתורה, את החכמה הישראלית, את חכמת-הגזע, את ניסיון-החיים האדיר של ישראל לאומות-העולם. כל מקום שגלה ישראל גלתה השכינה המתרגמת עמם; הם הביאו עמם לא רק כשרים וכוחות חיוניים רבים, אלא גם מטען תרבותי, שהשתדלו לתרגמו ולקרבו אל לבות אחרים. כאן מקורו של המאמץ הרוחני הכביר של ישראל בכל הדורות לתרגם ולחזור לתרגם את עצמו, את נפשו, לכל הלשונות ולכל הסיטואציות ההיסטוריות, הרוחניות, התרבותיות. כל סיטואציה תרבותית-רוחנית חדשה — תרגום חדש של תרבות ישראלית כנגדה. כל ספרות הסניגוריה של ישראל, כל הכוחות המרובים, שהושקעו בפירושים ובפירושי פירושים לתרבות-ישראל כלפי חוץ, כל התרגומים ובני-התרגומים שנעשו לחלקים רבים ושונים של התרבות הישראלית לצורכי חוץ — אינם אלא מעשה תרגום אחד.

בכל דור ודור ראו בה במהות ישראל, בעצמותה של תרבות ישראל פנים אחרות, הכול לפי הצרכים החדשים ולפי הסיטואציות העולמיות החדשות. כמה וכמה אקלימים רוחניים ונפשיים שונים נזדמנו להם לישראל, ובכולם

אמרו לתרגם את עצמם ולסגל את עצמם. אין לך תנועה רוחנית בעולם, שכבשה את הלבבות והדבירה את המוחות, שלא מצאה את ישראל עומד ומתרגם את עצמו צורך התאמה, הסתגלות לתנועה זו. על ההתאמצות הזאת לתרגם את המהות הישראלית בהתאם לסיטואציות הרוחניות החדשות אין צורך להרבות בדברים: די רק לרמוז על הניסיונות המעניינים, המלאים התלהבות אמתית, עמקות, כשרון מצוין, שנעשו מן המהפכה הצרפתית עד הזמן האחרון, לפרש את תרבות ישראל ואת ייעודו האנושי, הקיבוצי, בעולם. כל נחשול של שגאה לישראל, כל גל של הוקרה וחיבה, מביאים עמהם תרגומים ובני תרגומים שונים משלנו, המכוונים כלפי חוץ. ועסקו בכך לא רק פורצי חומת ישראל, אלא גם שומרי חומותיו: הכול לפי הכשרון, לפי הצרכים, לפי ההתכוונות התרבותית.

מעשה-תרגום זה מבפנים כלפי חוץ נטל כוחות מרובים מאת האומה: בכל הדורות ראו בעבודה זו אחד מתכסיסי מלחמה החזקים ביותר על הקיום האנושי-היהודי, כפלא היה היהודי בעולם, כחידה חיה עמד על הזירה הגדולה של עמים, לשונות, תרבויות הנאבקים ונלחמים זה בזה, והיהודי רצה לגלות את עצמו, לפענח את חידתו, ולא עלה הדבר בידו אלא לרגעים מועטים, שכן כל גל חדש של ים העמים הביא שכבות ציבוריות ותרבויות חדשות על הבמה. שנתקלו שוב בחידה הזאת, ושוב חייבים היינו על מעשה תרגום חדש של עצמנו, של ראייתנו בעולם, באלהים ובאדם, וברגעים המועטים של שלוה, של בטלה, מעבודת-פרך זו של תרגום עצמי, עמדו בני-ישראל והרגמו את עולם התרבויות של אחרים לעצמם, לצורכיהם-פְּנִים.

וכשם שכשרון-התרגום שלהם החריף ונתעלה עם הניסיון לגלות את עצמם, למצות את ההוויה הנפשית שלהם כלפי חוץ, כך העמיק וגבר עם הניסיונות הנועזים לתרגם את התרבויות האחרות לעצמם, למצות את ההוויה של אחרים, להעלותה ממעמקה ולגלות את כוחותיה הטמירים. מפילון ועד הרמן כהן — שרשרת עצומה של לבבות, שכלים, כשרונות בינונים וגדולים וגדולי-גדולים ששקדו לתרגם את תרבות העולם, ראייתו, שמיעתו, הרגשתו, מחשבתו, לכלי ישראל. מתרגום השבעים עד מאמציהם של פרנץ רוזנצווייג ומרטין בובר בתרגום כתבי הקודש לישראל בגרמנית — שרשרת בלתי-פוסקת של לבבות, שכלים, שעמלו על חישובו של האני הישראלי המקורי לעולם, וכנגדה השרשרת הראשונה, ולפעמים הן משתלבות ומשתגמות זו בזו, אלה הם שני השטיחים («שטיח החיים», לפי שטיפן גיאורגה), שרקם המוח הישראלי שבכל הדורות, נדרש לזה ונטפל לשני, הכול לפי הצרכים והחייבים של הזמן. ועם מלאכה והתאמצות זו היו בני-ישראל מעולים שבתורגמנים בעולם. ולא לחינם הוטלה עליהם המטלה הכבירה של תרגום התרבות העתיקה היוונית-הרומאית לעמים החדשים. הם ששמרו לא רק על לוחות תורתם, הם, אלא גם על לוחות כל התורות וכל השיטות, שיטות מחשבה וחיים, והנחילו אותן לעולם החדש. מוכייהירות אמרו: סרסורים הם הללו, שאין כוחם במקור, ביצירה, אלא בהעתקה ממקום למקום, בהרקה מכלי אל כלי. ואנו מה נאמר? — תורגמנים הם, והתורגמן אינו עוסק במעשה הרקה בלבד, אלא במתן תוך, טעם לדברים. וכל הנותן תוך וטעם לדבר מן הדברים שבעולם הוא קונה אותו קניין של יצירה, יצירה עצמית ומקורית.

וכמה נתחדדה ראייתם, החריפה שמיעתם של בני ישראל לקולות תרבות! אילו פרשנים הקימו בני ישראל לתרבות עולם, לגדולי שיטה, למאורי שירה! לא נידרש לדורות רחוקים, נתבונן רק אל הקרוב, הקרוב במקום ובזמן. מה גדולה זכותו של הרמן כהן בתרגום הפילוסופיה (בפירוש) של קנט, מה גדולים הישגיו של יפה־דעת־זרוח כזימל לפירוש התרבות האירופית של המאה הי"ט: כלום עמד כמותו לאירופה, שיהא שונה לה את טעמה, את תוכן התאמצותה של זו בכל רשויות החיים, ההרגשה והמחשבה? מי פירש את התהליכים הכלכליים של אירופה זו במאה הי"ט כמרכס, ומי הסביר לה את ספרותה כברנדס, ומי החיה לה את גתה כגונדולף וכזימל! ודאי: בצדם של המתרגמים־הפרשנים הגדולים מתרוצצים רבבות של מטליאים, מזיפיים מדעת ושלא־מדעת, תורגמנים מקלי־עולם, שמרובה הפסדם על שכרם, אולם הרי כך סדרו של עולם בכל מקום, בכל דור ובכל רשות מרשויות ההתאמצות האנושית. וכך מהלכים בני ישראל בין תרבויות, מקשרים קשרים, מקרבים לבבות, מצרפים מוחות למוחות, והמעצמה התרבותית פורשת את כנפיה על המקומות המרוחקים ביותר של העולם ועל הפינות הדחויית ביותר שבנפש. וכך נקנה להם לבני־ישראל אחד הכשרונות המופלאים שבעולם: כשרון ההבנה של אנשים רחוקים, סיטואציות זרות, כשרון החדירה לתוך תוכם של דברים וכוונות.

אמנם רבו הקטרוגים שקטרגו הבריית הן בפנים והן בחוץ על עשייה זו. אמרו: כל עבודת הפרשנות והתורגמנות הזאת אינה חודרת לעמקי ההווה התרבותית, אינה פוגעת בציפור־הנפש שלה. ראיית תרגום — וזיופו עמו; ראיית פירוש — וסילופו עמו. קטרוגים אלה כל שהם נשמעים מבחוץ תשובה היסטורית מכרעת ניתנה להם על־ידי מעשה תרגום מקביל למאמץ הישראלי לתרגם את עצמו ולתרגם את התרבות העולמית לעצמו: כוונתי למאמץ הנוצרי־אירופי לתרגם לעצמו את המקור הישראלי. דבריו של פייכטה: „אמת זו לעולם עומדת, שאנו על כל תקופתנו ועל כל חקירותינו הפילוסופיות על קרקע הנצרות אנו עומדים וממנה תחילתנו, שנצרות זו נכנסה בדרכים ובצינורות שונים אל כל השכלתנו, שאנו כולנו לא נהיה בפשיטות למה שהננו, אלמלי לא קדם לנו עיקר כביר זה“ — בעינים עומדים ואמיתתם לא נפגמה אף במשהו. אלמלי היו עמי אירופה מאבדים את התנ"ך, את המקור הזה, אפשר היה לצרף אותו מקטעי התרגומים ובני־התרגומים שנמוגו ונבלעו בכל היצירה הספרותית, האמנותית, המוסרית של העמים, כשם שיש בידנו לקומם את תרבות יוון ורומי על כל אותותיה, קולותיה ותיבותיה לפי הקטעים, הפירושים ופירושי־הפירושים, שניתנו לתרבות זו על־ידי אותם העמים. כל אימת שלא פסלו בשביל עצמם את המאמץ הכביר של העמים בדרכי קנייתם (לפי דרכם, כמובן, ולא לפי דרכנו וראייתנו אנו) את תרבות ישראל, או את תרבות יוון, כל אימת שהם רואים את עצמם כשרים ומוכשרים לשוטט בעולם הגיאוגרפי וההיסטורי וללקוט מכל פרחי הלב והמוח של תרבויות אחרות, כל אימת שלא כפרו בתכונה היסודית של הרוחני, שהרוח ישנו במסירה ובהעברה מאדם לאדם, כל אימת שלא כפרו ביכולת של הבנת חיי הזולת תוך חיי־משנה, כל אימת שלא כפרו במבנה־בראשית של האנושות בכלל — אין ממש בפסול זה שהם פוסלים את ישראל לשמש תורגמנים ופרשנים של היצירה האנושית הכללית. הכמיהה לעמוד על סוד יצירתו וראייתו של האדם בעולם, על כבשונה של תרבות, שתקפה את

ישראל בדורות האחרונים. העלתה פירות חשובים, שאינם בעקירה, וכל שהקטרוגים האלה נשמעים בפנים, כל שאנו קובלים על כך, שאומתנו נהפכה לתקליט אוניברסלי ענקי של קולות אחרים וזרים לישותנו, לעצמיותנו, הרי אין תקנה לכך בעקירה גמורה של כל ההשפעות, ההעפלות של אחרים, אלא, כאמור, בהיסט־מרכז, בשינוי ההתכוונות.

ואף כשרון זה, טבעי ונקנה, אינו דין שיעקר עקירה גמורה מן הלב, ואם נבוא לעקרו נעלה חרס בדינו. התנועה הלאומית של ישראל חייבת גם כאן לכוון את הכשרון הכביר, את הכוונות־הלב הכבירה כלפי ערוץ אחר, שיש בידו להביא את מי הישועות של התרבות האנושית העולמית, של כל העמים וכל הדורות, אל שדותינו ונחלתנו. קולות כל העמים וכל התרבויות המהדדים בנשמתנו צריכים למצוא את תיקונם במעשה־התאמצות חדש של תרגום עברי. הבנה זו בקמטי קמטיו של רעיון, בקפלי־קפליה של הרגשה אנושית, שקנינו אותה בייסורי אין־קץ ובביזוי ועלבון צורבים, צריכה להתגלגל במנוף עברי כביר לתפיסה חדשה של עולם וכוחותיו ומניעיו בכליניו אנו, בכלי־בראשית של ראייתנו, של השגתנו שהשגנו את העולם ומלואו, שכן בתקופת התרגום אנו עומדים: לא רק בתרגום ספרים, חיבורים, תשמישי־ציביליזציה, אלא בדרגה של קנייה חדשה את העולם. חייבים אנו לתרגם דברי־נוהג, הי ציבור, חברה, יחסים שבין אדם לעצמו, בין אדם לחברו, למדינה, לעולם כולו. כל ניסיון של יצירה עברית מוכרח לעבור עכשיו דרגה זו, ובתרגום, כאמור, ייבחן עם, תיבחן תרבות, תיבחן לשון.

מה הם כל הניסיונות האחרים שנעשו בדורות רבים מישראל: הכנסת הפילוסופיה המדעית (ולוא במעטפה תיאולוגית) לרשות ישראל? כל דור ודור ונבוכיו וכנגדם דורשיו, תורגמניו ומפרשיו. והליברליזמוס היהודי והעמדת היהדות על המוסר בלבד, כדרך שעשו הרמן כהן ואחד־העם, כל אחד לפי דרכו ולפי כוונתו ההיסטורית־תרבותית — כלום הללו לא תרגומים הם? כלום לא תרגם אחד־העם את הפוזיטיביזמוס האנגלי והכניסו לישראל, ומצד השני כלום לא תרגם את היהדות לפי רוח הזמן ולפי צרכיו, לפי ההשקפה ולפי נטיות־הלב החדשות של ישראל? כלום לא הראה אחד־העם, כיצד מתרגמים זרם חדש במחשבה, כגון זה של ניצשה, ומסגלים אותו אל דרכי המחשבה הישראליות? כיצד נוטלים את ה"אדם העליון" ומלבישים אותו מלבוש ישראלי, והלבוש הזה מוציא את ה"אדם העליון" מעיקרו? תרגומים למאות ולאלפים נעשו על־ידי ישראל, והתרגומים הכניסו לו כל פעם אוויר חדש, מטהר, מרענן, פורק את העול של חזרה, של צילום והעתק מדויקים וקפדנים, עולו של חיקוי, צמצומו של חיקוי.

אמנם אף התרגום כובל, אף התרגום מצמיד אל הדוגמה, אל המופת, אולם התרגום, הוא הפירושו, מצווה לא על התפשטות גמורה של האישיות מעצמותה, אלא על גילוי כל האישיות, על התמודדות חדשה של כוחות בכוחות, הוויה בהוויה. אין חורגמן מעולה אלא כל מי שהוא קונגניאלי לאישיות המתורגמת, אלא כל מי ששואף למצות את כל ההוויה של הדבר המתורגם ולחיותה חיי משנה, חיים יתרים. רוצה אדם לעמוד על סודו של כשרון התרגום לישראל, ילך אל העבודה המופלאה הזאת של דורות מישראל, שעמלו על הפירושים, על קריאת טכסטים.

על פירושו של דיבור ובת־קול, על הבנתו של כחוב ועל תפיסתה של סוגיה; אלה הדורות ש־קִימטו את עצמם על תרגום התורה לנפשם הם, שהקימו דורות של תורגמנים לעולם, של תורגמנים ופרשנים מובהקים, שחפרו וניקו ערוצים למחשבה האנושית.

תנועת התחייה של ישראל באה בעיקרה לתקן אחת הפגמות שפגמנו במעשה התרגום, שרובו של זה בא לא בלשוננו העברית, לא בדפוס בראשית זה שלנו. תחיית הלשון העברית היא הערובה הגדולה, שהתרגום לא יהרוס את הנפש הישראלית ההיסטורית, אלא, אדרבה, יחזקה, יאמצה, יפתח לפניו עולמות חדשים בלתי־סתוחים לפניו עד כאן. הלשון — והלשון היא לא רק צורה, אלא צורה של חוכן — היא תריס בפני טשטוש המהות.

ד. הא' בן־חיים פותח את הדיון בכללי התעתיק:

ברשות היושב ראש, ברשות הנשיא, ברשות האורחים המכובדים וחברי האקדמיה, הריני מביא את הצעתה של הוועדה לתעתיק לפני מליאת האקדמיה לשם דיון בה, ועם הבאת ההצעה מבקש אני להעמיד על כמה עניינים, עובדות ועקרונות, שהיו נר לרגלי הוועדה בהכנת ההצעה הזאת.

שאלת ההעתקה של האות העברית לאות לועזית לא נולדה כידוע בימינו ואף לא בימים הסמוכים לימינו. זוהי שאלה עתיקת ימים, שנפתרה בלשוננו לאורך מהלכה פתרונית שונים.

אסתפק אך בציון העובדות הידועות, שכבר בימי המקרא הועתקו מלים עבריות, בעיקר שמות, לכתב זר, גם לכתב היווני, ובדורות מאוחרים יותר הועתק המקרא כולו לכתב יווני, ושרידי תעתיק זה נמצאים היום בידינו. כשם שהועתקו מלים עבריות לכתב היווני, כך הועתקו לכתב הלאטיני, כדי שישמשו בלשון הרומית או בלשונות אחרות, שהכתב הלאטיני הוא כתבם. זֶמֶר על כן, זה יותר ממאה שנים נוהג מחקר הלשון העברית להביע מלים עבריות בכתב הלאטיני ואף יצר לו דרכים משלו, קבועות ומדויקות, להבעת האות העברית בכתב הלאטיני.

לכאורה, התפקיד שהוטל על הוועדה המכינה את ההצעה ועל הוועדות השונות שקדמו לוועדה זו, במחיצת ועד הלשון ומטעם מוסדות אחרים, היה פשוט בתכלית, היינו לבור דרך אחת מדרכי התעתיק הנהוגות ולהציעה למליאת האקדמיה לאישור ולהחלטה.

ברם, דרכי התעתיק הקדומות וגם דרכי התעתיק המדעיות לא נוצרו מעיקרא כדי לספק אותם הצרכים, שאנו מצווים לדאוג לסיפוקם היום, ואף רקעם שונה הוא לגמרי.

התעתיק המדעי נועד לשמש אקוויבאלנט לכתב העברי לכל פרטיו ודקדוקיו. הוא מביע כל עיצור ועיצור וכל ניקוד וניקוד בסמל מיוחד לו, וממילא מובן שהוא מביע ערכים היגויים (פֿוֹניטיים) בלשון העברית, שהם אמנם נתונים ביסוד הכתיב והניקוד המקראי, אך אינם משמשים, לא כולם משמשים, בלשוננו שלנו. זֶיני שאזכיר, כי בחתעתיק המדעי באים על ביטויים

ההבדלים שבין גימ"ל ודל"ת הקשות לגימ"ל ודל"ת הרפות, שבין התי"ו הקשה לתי"ו הרפה — נוסף על ההבדל שבין תי"ו לטי"ת, שבין הפתח לקמץ הגדול ושבין החולם לקמץ הקטן. ההבדל שבהעתקת התנועות האמורות אינו בכך בלבד שמסומנת פְּמותן, כלומר אורכן או קוצרן, אלא ההבדל הוא בעצם סימון איכותן: סימן לפתח לחוד ולקמץ גדול לחוד, סימן לחולם לחוד ולקמץ קטן לחוד, וכיוצא באלה.

בשיטה קיצונית יותר בעקיבותה מבין שיטות התעתיק המדעיות נראה בזמן האחרון אפילו ניסיון להביע אמות קריאה שבכתב העברי, שאין להן ערך היגויי באותה הלשון שהתעתיק מכוון לה, וכל זה כדי להביע את הכתב העברי בדייקנות, עתים מופרזת עד כדי הטעיה. בקיצור: התעתיק המדעי של העברית, כפי שהוא נהג בגיוניו השונים, אינו מכוון ללשון שלנו, ומשום כך אין אנו יכולים להמליץ עליו כמות שהוא ולהציעו לאקדמיה שתאשר אותו ותנהיגו בלשונו החיה.

ומצד אחר, אופני התעתיק הלא-מדעיים, ובכללם גם התעתיקים הקדמונים, אף שנולדו בזמניהם ובמקומותיהם מתוך צורך מעשי להביע בלשונות לעז שונות מלים עבריות, שום אחד מהם כמות שהוא אינו נראה לנו כשר וראוי להכניסו בשימוש בלשונונו. שכן הללו נוהגים להעתיק את המלה העברית בזיקה מוחלטת, יתר מכן בשעבוד גמור, לדרכי הכתיבה הנהוגים בלשון המסוימת ולפי הערכים ההיגויים שיש לאותיות הלאטיניות בלשון המסוימת — וכמובן לפי מבטא העברית שהיה נהוג בזמן ובמקום המסוימים.

נמצא שצורת כתיב של מלה עברית בכתב הלאטיני נעשתה במרוצת הזמנים לכמה וכמה צורות, שונות ומשונות זו מזו לפי הבדלי השימוש באות הלאטינית בלשון הרומית, הצרפתית, האיטלקית, האנגלית, הגרמנית ושאר הלשונות הנכתבות באות הלאטינית, לשונות שרובן יש להן מהלכים בעם העברי עד היום הזה. ואמנם, תעתיק מגוון למדאי משמש היום בארצנו, בייחוד בהעתקת שמות פרטיים, לפי הרגלי הכתיבה בלשונות המוצא של ציבורנו.

אולי מן הראוי להדגים דבר זה בתעתיקן של שתי מלים עבריות פשוטות, הנכתבות בעברית בשלוש אותיות, ואחת מן האותיות שלהן מועתקת לאות לאטינית, ששימושה שווה בכל לשון הנכתבת באותיות לאטיניות.

(1) מלת "חום" עשויה להיכתב — ולמעשה אף נכתבת — בכתב לאטיני

בחמישה פנים: choum, chum, choom, hoom, khoom.

(2) מלת שום — לא פחות מארבעה פנים: choum, szum, schum, shoom.

ואם מלים בנות 3 אותיות כך, מלים בנות ארבע, חמש אותיות ויותר —

אפשרויות התעתיק שלהן מרובות יותר.

אין תימה, שמשעה שנעשתה הלשון העברית ללשון רשמית בתקופת המנדאט, ביקשו מוסדות מדיניים ומוסדות תרבות, וועד הלשון בראשם, להנהיג סדר וקבע בדרכי תעתיקן של מלים עבריות לכתב הלאטיני. ואם איני טועה, ההסדר הראשון המאורגן נעשה ע"י ועדה מטעם ממשלת המנדאט, שפרסמה בשנת 1931 את תוצאותיה בחוברת מיוחדת: Transliteration from Arabic and Hebrew into English. אין לומר שההסדר הזה נקלט במשך השנים. אדרבה, הרבגוניות בהעתקת מלים עברית לכתב הלאטיני המשיכה וממשיכה את קיומה, אולי מפני שהצעה להסדר הייתה סמוכה מדאי על הרגלי כתיבה באנגלית.

ההבדלים שבין הכ"ף לקו"ף, שבין האל"ף לעי"ן וכיו"ב ולקבוע אות אחת לביית הרפה ולוי"ו, אות אחת לכ"ף הרפה ולחיי"ת, וכן בשאר האותיות. הוועדה לא נקטה דרך זו. היא סבורה, שאין מתפקדה ואף לא מסמכותה להמליץ על ביטול ההבדלים שבין האותיות האמורות אפילו בתעתיק הלועזי, וליצור ע"י כך שורה ארוכה של הומונימים בתעתיק הלועזי, בייחוד לא ראתה הוועדה אפשרות לכך בתקופה זו של מיוזג גלויות, העשוי להביא בסופו של התהליך לידי מיוזג של דרכי המבטא השונות. כבר עתה אפשר לשמוע את התפשטותו של ההבדל שבין אל"ף לעי"ן ובין כ"ף הרפה לחיי"ת גם בחוגים, שהבדל זה מעיקרא זר להם.

לפיכך התעתיק, שהוועדה מציעה אותו, אינו כתיבת העברית באות לאטינית לפי איזה מבטא שהוא של העברית לכל דקדוקו, אינו תעתיק פוֹניטי, אלא תעתיק של אות באות, של הבעת סמל גראפי עברי בסמל גראפי לאטיני, אות כנגד אות, בשני סייגים:

(א) אין הוועדה מציעה להביע את אמות הקריאה, אם כבר הובעה האות הנדונה ע"י תנועה בכתב הלאטיני, וכן אין היא מציעה להביע אות שאינה נהגית בעברית כמו למשל השי"ן השנייה בשם יששכר.

(ב) וכן אין הוועדה מציעה לקיים את ההבדל בין השי"ן השמאלית לבין הסמ"ך, אף שהיה נהוג בתעתיק המדעי, ויש מציעים לקיימו בתעתיק השימושי ונימוק של טעם בהצעתם. בכך יכלה הוועדה לסמוך על אחד מדרכי הניקוד הקדמונים, שנהג לסמן את השי"ן השמאלית ע"י סמ"ך.

לפי הצעתה של הוועדה לא יוכל אפוא להיות ספק אף בכתב הלאטיני, אם המדובר הוא למשל ברבעון, ששמו Kalkala, בשתי כפי"ן או בשתי קופי"ן, כשם שלא יהא ספק בשמות העבריים תמיר, טמיר, או תלמון, טלמון, הכתובים באותיות לועזיות, מהו כתיבם בעברית, בתי"ו או בטי"ת.

כנגד זה ראתה הוועדה את עצמה בת חורין בהצעת האקוויוואלנטים הלאטיניים לתנועות העבריות. היא הסתמקה בקביעת שישה סמלים לתנועות העבריות, ומהן הציעה אחד כרשות — כוונתי לסימן המבחין בין הסגול לצירי — מחשש שרוב הציבור לא יוכל לעמוד בהבחנה זו.

הדרך שנקטה הוועדה — להבדיל בין מערכת העיצורים ובין מערכת התנועות — נובעת מעצם הכתיבה העברית, שהתנועות אינן באות בה על ביטויין כרגיל, שהרי הכתיב הרגיל שלנו הוא לא-מנוקד, וכן נובעת היא מן העובדה, שהשינויים בניקוד אינם גוררים שינויים מכריעים במובן המלה העברית.

לפי הנחה זו ויתרה הוועדה על סימון פְּמותן של התנועות, הנוהג בתעתיק המדעי ושבו דבקו כמה ממציעי התעתיק השימושי, הווה אומר, אין בהצעת הוועדה שום הבדל של תעתיק בין החולם המלא לחסר, בין הפתח לקמץ הגדול וכן בין התנועות המלאות לבין החטפים המקבילים להן, ואף בנוגע לשווא הנע הציעה הוועדה סימן הגרש ולא אות לאטינית, שהשמטתו של סימן — למי שאינו יודע להבחין בין השוואים — קלה יותר מהשמטת אות. כידוע כמותן של התנועות אינה יוצאת לעתים קרובות בפירוש מן הניקוד ואינה ביסוד הניקוד שלנו, ונתונה היא לעתים קרובות לשיקול דעת מדעי גרידא, אף זאת: פְּמותן של התנועות אינה אלמנט בעל משמעות קובעת — אם איני טועה — בשום מבטא עברי מצוי.

משהגיעה הוועדה לכלל הדעה, שהתעתיק צריך להיות מושתת על העתקת מלים עבריות לכתב הלאטיני אות באות – כמובן בשני הסייגים האמורים – היה עליה לשקול, מה יהיו האקוויוואלנטים הלאטיניים לכל אות עברית.

כבר הזכרנו את הדבר הידוע, שלא כל אות לאטינית נהגית בשווה בלשונות השונות המשתמשות בכתב הלאטיני. נשאלת השאלה, שמא רצוי להשתית את התעתיק של העברית ללאטינית על נוהג הכתיבה וההגייה באנגלית, והטעמים לכך מובנים מאליהם: הרי זו הלשון הזרה העיקרית שנלמדת בבתי-ספרנו.

זאת הצרה, לגבי סימון התנועות אין האנגלית עשויה לשמש בסיס כל עיקר. שהרי בה אין תנועה המובעת בעקיבות בסימן אחד ויחיד. אזכיר שהתעתיק האנגלי השימושי, כפי שהניחתו החברה הגיאוגרפית המלכותית בלונדון ונתקבל ברובו ע"י ממשלת המנדאט, קובע בפירושו, שהעתקת התנועות העבריות תהא לפי ערכן של האותיות התנועיות באיטלקית דווקא. לעומת זאת יכלה הוועדה להניח במערכת העיצורים את הכתיבה האנגלית כבסיס, כמובן לא רק באותן האותיות שדרך היגוין באנגלית אינה שונה מדרך היגוין בלשונות אחרות, אלא אף בשעה שהאות המסומנת נהגית באנגלית באופן שונה מכמה לשונות. הוועדה הציעה אפוא להעתיק ויי, יו"ד וכן זי"ן כפי המקובל לכתוב הגאים אלו באנגלית, עם שהיא סוטה בסימון היו"ד ממה שהונהג בכתב הפוניטי המקצועי. אולם לא ראתה הוועדה אפשרות להמליץ על העתקת מלים לפי הכתיבה האנגלית בכל מקום.

ההגה שי"ן מובע באנגלית בכתב ע"י צירוף של שתי אותיות, sh, וכן נוהג התעתיק השימושי באנגלית לכתוב צד"י עברית ע"י ts וכ"ף רפה ע"י kh, ואילו הוועדה מציעה בתעתיקה סימן גראפי אחד ויחיד לכל אחד ההגאים האמורים. היא לא עשתה זאת מטעמים עקרוניים מדעיים מופשטים, שתהא כל אות עברית מועתקת לאות אחת בלבד בכתב הלאטיני, כפי מה שהוא מקובל בתעתיק המדעי וכפי מה שהוא מחייב בכתב הפוניטי המקצועי. היא מציעה דרך זו מטעמים מעשיים גרידא, מטעמים הכרוכים במבנה הלשון העברית. הכפלת הגאים – ז"א הדגש החזק – היא תופעה מצויה ביותר במבנה הלשון העברית. את ההכפלה מציעה הוועדה להביע ע"י הכפלת האות בכתב הלאטיני, ובזה יש הסכם כללי של כל סוגי התעתיק. במקום אות בעלת דגש חזק בעברית ייכתבו לפי הצעת הוועדה שתי אותיות לועזיות. בהצעתה זו נאמנה הוועדה לעיקרון להביע בתעתיק הלועזי את המבטא הרשמי – אם כי הוא (אולי הוא עדיין) רק מבטא להלכה בחוגים רחבים – ביחוד שהתזת הדגש אינה כרוכה באותם הקשיים, כמו למשל ההבחנה בין אל"ף לעי"ן או בין כ"ף לקו"ף. לפיכך אילו הייתה הוועדה בוחרת בצירוף sh להבעת השי"ן ובצירוף ts להבעת הצד"י, היינו מוכרחים לעתים קרובות ביותר להביע אות עברית אחת ע"י 4 אותיות לאטיניות, כמו למשל במלים: השרון, הצופה, בית-הש"ש וכדומה. לדעת הוועדה הרי זה עומס מיותר והפרעה חמורה למדאי בקריאה רהוטה של מלה עברית בכתב הלאטיני, שבו יבואו 4 אותיות עיצוריות תכופות זו לזו בלא חציצה של אות תנועית.

נוסף על כך במקרים מסוימים – לא מבוטלים בכמותם – היה תעתיק

כזה מביא לידי טעויות קריאה והבנה, שהיה קשה לקבוע לאיזו הברה שייכת האות השנייה בצירופים .ts, sh. למשל השם יצחק עלול להיקרא בתעתיק כזה yit-shaq, מסחר mi-shar, יצהר - yit-shar. בעלי התעתיקים האנגליים השימושיים הנזכרים ראו הכרח להכניס בתעתיקם סימן נוסף כדי למנוע אפשרות קריאה מעין זו, והרי תוספת סימן היא תוספת מעמסה.

העיקרון של תעתיק את כנגד את העמיד לפני הוועדה שאלה נוספת: הכתב הלאטיני, שאמנם מקורו בכתב הכנעני-העברי, לא נוצר לשמש את הלשון העברית, ואין בו אקוויואלנטים גמורים לכל מערכת האותיות העבריות. מניין יוקחו האקוויואלנטים לאותיות החסרות בכתב הלאטיני, בפרט כשנימנע משימוש בצירופי אותיות? הוועדה הוכרחה לבקש סימנים מיוחדים לאותן האותיות, שאין להן רע בכתב הלאטיני. המעיין בהצעת הוועדה ימצא תחליפים לאותיות העבריות האמורות, שנוצרו ע"י תוספות סימן באות הלאטינית הרגילה. כפי שהיא משמשת בלשונות כגון האנגלית, הצרפתית, האיטלקית. היכן מצאה הוועדה את הסימנים האלה? היא לא חידשה כאן חידושים נועזים; היא מצאה חלק מן האותיות המוצעות משמש בלשונות שהכתב הלאטיני הוא כתבן, כמו הרומנית, הצ'כית, לשונות שהיה בהן הכרח לפתח אותיות נוספות מן הלאטינית לצורכיהן שלהן. כוונתי לכגון הסימנים $\check{s}$ לשיין ו- $\check{z}$ בצירוף מעין מירכא מתחתיה לטי"ת. ואותן היא מצאה גם בשיטות התעתיק השונות, המדעיות והשימושיות כאחד. חלק אחר מן האותיות המוצעות אף אותו מצאה הוועדה מן המוכן בשיטות שונות. בבחירת הסימנים הנוספים נקטה הוועדה דרך זו: ראשית תנוצל כל אות לאטינית, אף זו שאין לה שימוש, בתעתיק מן העברית. מכאן העדיפה הוועדה את האות q להבעת הקו"ף - בהסכם עם רוב שיטות התעתיקים - העדיפתה מן k בתוספת סימן מבחין. מכאן גם הוצעה לבררה האות x, על דעת רוב הוועדה - המיעוט מציע הצעה אחרת - כסימן לכ"ף הרפה, ע"פ המקובל בכתב המקצועי. אולם לדרך זו יש גבולות טבעיים: אין די אותיות בכתב הלאטיני לסיפוק צורכי העברית.

מתוך הסימנים השונים בחרה הוועדה אותם שכבר משמשים לתעתיק העברית במוסדות בין-לאומיים, כגון מוסד התקינה הבין-לאומי, וכן נתנה את דעתה על כך, שהסימנים יהיו מן השכיחים בכתב-הדפוס, ושיהא אפשר להרכיב את האות עם סימנה המיוחד במכונת הכתיבה המצויה בלא שום קושי, ובלא שום צורך לקבוע תוספת אותיות במכונת הכתיבה.

ואמנם לפני שהציעה הוועדה את הצעתה לסימנים המבחינים, בדקה בקאטלוגים של אותיות לצורכי בתי-הדפוס, ומתוכם ברה מה שבררה. אף שהוועדה סבורה שבחירתה מכוונת, אין היא עומדת על כך שדווקא הסימן שהציעתו, הוא הנאה ביותר והמכוון ביותר. זוהי לעתים שאלה של טעם בלבד ושל שיקול דעת בנוגע למעשיותו של הסימן, ובכגון זה אין הטעמים שווים. שאלת צורתו של הסימן היא לדעת אחדים בוועדה טפלה לשאלה העקרונית: אות לאטינית אחת ומיוחדת כנגד אות עברית אחת. אורשה נא עוד להקדים תשובה לשאלות העתידות - אולי - להישאל בוויכוח.

אפשר שישאל השואל: כלום עשויה הצעת הוועדה להתקבל על לב

הציבור? — ואני מדגיש „על לב הציבור“, ולא דווקא בכוח ההכרעה של האקדמיה, שחלקה לה הכנסת — וכלום יסתגל אליה הציבור? שהרי התעתיק המוצע טובע ממנו לימוד סימנים, שלא ידעם באלף-בית״ הלאטיני המצוי.

צריך שיהא ברור, כי התעתיק המוצע אינו בא לשמש תחליף לכתב העברי בשימושו הרגיל. הוא אינו מכוון להמונים ואף לא נועד להיות חומר לימוד, אפילו לא בבתי-הספר התיכונים בדרגים העליונים שבהם. הוא מכוון לחוג מצומצם למדעי של אנשים, שמתפקידם במוסדות הממשלה, בעיריות ובמוסדות אחרים, להערות מלים עבריות מכלי אל כלי, מכתב עברי לכתב הלאטיני. כוונתי לאנשים כגון כותבי דרכונים, פקידים מיוחדים בדואר ובשירותי הרכבת, רושמי מסות, עובדים במערכות עיתונים ורושמי קאטאלוגים בספריות וכדומה. בשעה זו משמשת ערבוביה של תעתיקים, ואיש כפי הרגלו יעשה. הללו, הנבוכים מרוב צורות התעתיק, הם הם המעוניינים בה״א הידועה בהסדר הבעיה. וכל הסדר, בין זה שמוצע בהצעת הוועדה ובין זה שיסטה מהצעת הוועדה, מחייב ויתורים מסוימים על הרגלים שונים ומשונים זה מזה, שלצערנו נשתרשו מאין יד מכוונת. מתוך מגע ומשא עם באי-כוחם של המעוניינים במשך תקופת זמן ניכרת ברי לנו, שהמעוניינים הללו עתידים לקבל ברצון הסדר הגיוני, תעתיק עקיב ושיטתי, שיחלצם מצרת הערבוביה, שרק עבדא בהפקיאר ניחא ליה. הם יסתגלו בנקל לדרישות התעתיק המוצע, שהוצע על יסוד בירורים מקיפים עם המעולים שבבאי כוחם.

התעתיק המוצע לא ידרוש מהם דבר חדש לחלוטין, וההסתגלות אליו אינה למעלה מיכולתם הרוחנית.

ודאי, על האקדמיה יהא מוטל להגיש לציבור הזה את התעתיק, שתסמוך את ידה עליו, בצורה נוחה ביותר ושקופה. רצוני לומר: ניסוח ההוראות דין הוא שיהא מדויק ועממי כאחד, מלווה לוחות והדגמה נאותה, בנוגע לשמות המקומות השאלה קלה יותר: תוכן רשימת השמות ותוגש למעוניינים ערוכה ומוכנה בתעתיקה. אף המזכירות המדעית של האקדמיה תיענה ברצון למעוניינים ותסייע להם להתגבר על הקשיים שבראשית ההגשמה של החלטת האקדמיה.

ולבסוף רצוני להשיב על שאלה אחרת שעתידה אף היא להישאל:

הידע שאינו יודע עברית ואינו יודע כתב עברי — לקרוא כראוי את המלה העברית הכתובה בכתב לאטיני?

הוועדה לא יכלה לתקן תקנה כזאת, כי מן הנמנע לתקן תקנה, שתהא מתאימה למבטא של כל הלשונות הזרות, וחזקה על הלועזים שיבטאו את המלים העבריות כדרך מבטא לשונם. כידוע הוכנס באנגלית הסימן kh להבעת הגה המקביל לכ״ף הרפה, ובו כותבים מלים כמו ח'ליף, ח'אן, ח'רטום, אך דוברי האנגלית הוגים אות זו ka:'tu:m, ka:n, ka:'li:f : k. אפשר שדווקא האותיות בעלות הסימנים המיוחדים יעמידו את הלועז על כך, שההגה העברי שונה מן ההגה המתבטא באות הלאטינית הרגילה. אבל הוועדה הוטל עליה לדאוג לכללי תעתיק מכתב עברי לכתב הלאטיני לסיפוק צרכינו שלנו במשרדי הממשלה, בעיריות (למשל בכתביט שלטי הרחובות) ובשאר המוסדות הציבוריים, ולא הוטל עליה לדאוג לתקנת העולם כולו.

מקווה אני שמסרתי נאמנה את עיקרי העובדות והעקרונות, שעל פיהם פעלה הוועדה, — ואידך בגוף ההצעה.

הצעת התעתיק מעברית לכתב לאטיני

א) מערכת האותיות

א 3

הערות:

1) אין מסמנים את האל"ף לא בראש התיבה ולא בסוף התיבה: אלנתן — Elnatan אבן — Even, even; בית-אלפא — Bét-Alfa. מסמנים את האל"ף בתוך התיבה. אם אין היא אחר שווא נע, או אם אינה אס־קריאה: גאולים — G'ulim; גלאון — Galzon. גמליאל — Gamlizel, יחוקאל: Y'hezqél או Y'hezqél.

2) בתעתיקים מלשונות שמיות נוהגים שלושה סימנים: ʔ, ʕ, ʕ. הסימן ʔ מקובל בייחוד בא"ב הפוניטי המקצועי, ושימושו משריש והולך שם מחמת סגולותיו הטיפוגראפיות (ניכר בקלות ע"י גודלו, עומד מוצק בתוך השורה); הסימן ʕ נפוץ ביותר, זה עשרות שנים, בתעתיקים מן הלשונות השמיות, והעברית בכללן, בין בספרי דקדוק ומילונים ובין בשאר סוגי הספרות. הואיל והוועדה מציעה את הסימן ʕ לציון השווא הנע (ע"י להלן), ולדעתה אסור שסימן אחד יביע שני הגאים שונים, לפיכך בחרה בסימן ʕ מתוך שלושת הסימנים האמורים. יש בו בסימן הזה מן הסגולות הטיפוגראפיות הנזכרות לגבי הסימן ʕ, וע"פ התגובות הראשונות רואה הוועדה, שהציבור יתרגל בנקל לסימן ʕ מאשר לסימן ʕ. 3) בקאטאלוג של האותיות הלאטיניות היצוקות לשימוש בבתי הדפוס נכלל הסימן ʕ במדור Standard accents (regular price). הזמנתו של הסימן והכנסתו לשימוש אינה בגדר בעיה טכנית או כספית כלל וכלל. במכונות הכתיבה עשויה הספרה 3 לשמש תחליף נוח, ואין חשש לטעויות, שכן הסימן ʕ ישמש בתעתיק רק בתוך התיבה.

4) אין הסימן ʕ נחשב בסדר הא"ב הלאטיני.

B	b	ב
V	v	בֵּ
G	g	ג, גֵּ
D	d	ד, דֵּ
H	h	ה

(הערה: ה"א, שהיא אס־קריאה, אין מסמנים אותה)

W	w	ו
---	---	---

(הערה: ו"י, שהיא אס־קריאה, אין מסמנים אותה)

Z	z	ז
---	---	---

$\hat{H}$; H $\hat{h}$; h   ח

הערה: אין הוועדה מציעה את השימוש באות H, h. השגורה עדיין בתעתיקים מן הלשונות השמיות. משום שהניסיון מורה. כי ההבחנה בין $\hat{h}$ ל- h ע"י נקודה גורמת תכופות לתקלות. הנקודה נשחקת בנקל בדפוס ומיטשטשת גם בכתב היד. בזמן האחרון הוכנס. גם בתעתיקים מלשונות השמיות. השימוש באות $\hat{h}$. המצטיינת בסימן היכר בולט. כיוון שהאות הזאת עדיין אינה מצויה בבתי דפוס רבים. ויהיה צורך לצקת אותה. מביאה הוועדה בחשבון את השימוש באות $\hat{h}$. האות $\hat{h}$ כבר משמשת להבעת החיית העברית במכון התקינה הבין-לאומי. ומעלה יתרה יש בה. שניתן לכתבה בנקל במכונת-הכתיבה. האות נמצאת בקאטאלוג הנ"ל. מקומה של האות בא"ב הלאטיני לאחר h.

$\hat{T}$; T $\hat{t}$; t   ט

הערה: על הסימן T חלים הדברים הנאמרים לעיל לגבי אות חייח. מקומה של האות בסדר א"ב הלאטיני לאחר t.

Y   y   י

(הערה: יו"ד, שהיא אמ"קריאה, אין מסמנים אותה).

K   k   כ

$\hat{K}$; X $\hat{k}$; x   כ

הערה: מוצעות כאן שתי אותיות לבררה. השימוש באות X, x מקובל בתעתיק הפוניטי המקצועי להבעת כ הרפה. ומעלה יתרה לה לאות x. שהיא מצויה בא"ב הרגיל. ואין צורך בחוספת סימנים. האות $\hat{k}$ מוצעת במקום השימוש הנפוץ k. מטעמים טיפוגראפיים. והדברים הנאמרים לעיל לגבי חייח חלים גם על $\hat{k}$. היא מקובלת במכון התקינה הבינלאומי. מקומה של $\hat{k}$ בסדר הא"ב הלאטיני לאחר k.

L   l   ל

M   m   מ

N   n   נ

S   s   ס

ץ ; ^c   צ ; ^c   ע

הערה: בתעתיק הפוניטי המקצועי נוהג הסימן ζ , ומטעמים טיפוגראפיים הוא נוח יותר (ע"י לעיל לגבי האות אל"ף). אך הוועדה התחשבה בהרגל המושרש להביע את העיין השמית והעברית ע"י ^c ומציעה אותו. אין הסימן נחשב בסדר א"ב הלאטיני. הסימן נמצא בקאטאלוג האותיות הנ"ל.

P	p	פ
F	f	פֿ
Ç ; C	ç ; c	צ

הערה: התעתיק המקובל בלשונות השמיות, *s*, לא יצלח לשימושנו, לא רק בגלל ביטול הנקודה כסימן הבחן, אלא גם מחמת הגיית הצד"י כ"ס (בתעתיק הפוניטי; באנגלית: *ts*). בזמן האחרון מצוי התעתיק צ - ç בספרות המדעית. הרוצה לדייק ולהביע את הצד"י לפי מבטא אחדות מעדותינו יעדיף בוודאי את הסימן ç.

מקום ה ç בסדר הא"ב הלאטיני לאחר c.

Q	q	ק
---	---	---

הערה: יש נוהגים להביע ק ע"י *k*. הוועדה אינה ממליצה על דרך זו, מפני שלדעתה עדיפה אות פשוטה הנמצאת בא"ב מן אות עמוסה בסימן היכר. מטעם זה משמשת אות q להבעת האות ק לא רק בתעתיק הפוניטי המקצועי, אלא גם בשיטות התעתיק השימושיות, כגון של החברה הגיאוגרפית המלכותית באנגליה (RGS), בתעתיק של מכון התקינה הבין-לאומי, בשיטת התעתיק של ממשלת המאנדאט לשעבר, נוסף על כך: אם ייבחר הסימן $\hat{k}$ לסימון הכ"ף הרפה, עלול השימוש באות k בתוספת סימן אחר לציון הקי"ף לגרום לערבוביה.

R	r	ר
$\hat{S}$; S	$\hat{s}$; $\check{s}$	ש

הערה: האות המקובלת בתעתיק מן הלשונות השמיות לציון השי"ן היא $\check{s}$. היא רשומה בקאטאלוג האותיות הנ"ל, במדור Standard accents (regular price) והיא נמצאת בדפוסים בארץ. ההצעה להשחמש באות $\hat{s}$ (אין בקאטאלוג הנ"ל) תהייה נוחה לשימוש במכונת-הכתיבה. מקום האות $\hat{s}$, $\check{s}$ בסדר הא"ב הלאטיני לאחר s.

S	s	ש
T	t	ת

הערה: התעתיק מכתב עברי לכתב לאטיני חייב לכלול גם תעתיק האותיות ג, ז, צ, המשמשות בעברית במלים שאולות ובמלים זרות. הוועדה תציע את הצעתה לאחר הדיון בהצעת התעתיק לאותיות העבריות המקוריות, וע"פ הניסיון של הדיון בהצעה המוגשת.

ב) מערכת התנועות

A	a	קמץ גדול, פתח, חטף פתח, פתח גנובה
E	e	סגול, חטף סגול
É	é	צירי
I	i	חירק
O	o	חולם, קמץ קטן, חטף קמץ
U	u	שורק, קבוץ
	י	שווא נע

הערות:

(1) אין הוועדה רואה צורך לסמן בתעתיק את כמותן של התנועות.
 (2) הוועדה ממליצה על ההבחנה בין סגול (e) לציירי (é) ורואה בה דיוק רצוי, אולם היא מציעה שתהיה הבחנה זו רשומה מפני שרבים מאוד אינם בקיאים בכללי הסגול והציירי ואף אינם יודעים להגות צירי, לפיכך חובת ההבחנה לא זו בלבד שתכבד מהם, אלא אף תוליד מבוכה והיעדר עקיבות בתעתיק הלאטיני.

(3) לציון השווא הנע בתעתיק מן העברית משמשים מכבר: e במעלה המלה (כגון תהילה — t^hilla) או e הפוכה (ə). הוועדה מציעה את הסימן גרש. היא מעדיפה אותו מן האותיות הנ"ל, בייחוד מפני שרבים אינם הוגים את השווא הנע כלל, ומוטב שיישמט הגרש מחוסר ידיעה, משתישמט אות, הקבועה בכללי התעתיק. הסימן גרש בין שתי אותיות הולם יפה את ההגייה החטופה של התנועה הזאת; הוא מרמז על רוחמה בין שני ההגאים העיצוריים.

דוגמאות: יהודה — Y'huda, דביר — D'vir

ג) הוראות אחרות

(1) מסמנים את הדגש החזק ע"י הכפלת האות המקבילה לאות הדגושה.

הלל — Hillél זכאי — Zakkay

שבת — Šabbat חנה — (Ĥanna) Ĥanna

(2) גם בתעתיק הלאטיני אין מפרידים את ה"א הידיעה, או כל אות שימוש אחרת, מגוף המלה, מעתיקים אפוא את השמות:

הלוי — Hallévi; הכהן — Hakkohén; הגליל — Haggalil;

הזורע — Hazzoréa^c (או Hazzoréa); למרחב — Lammerḥav

(או Lammerḥav); בעולם הקולנוע — B'olam Haqqolnoa^c

(או B'olam Haqqolnoa^c).